HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

פורענות מזדמנת לו תניא רבי אליעזר הגדול אומר [א] אלמלא בא הקב"ה עם אברהם יצחק ויעקב בדין אין יכולין לעמוד מפני תוכחה שנאמר [1]ועתה התיצבו ואשפטה אתכם לפני ה' את כל צדקות ה' אשר עשה אתכם ואת אבותיכם [2]זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה פליגי בה רבי יהודה נשיאה ורבנן חד אמר דור לפי פרנס וחד אמר פרנס לפי דורו למאי הלכתא אילימא למעליותא דמר סבר אי מעלי דרא מעלי פרנס ומר סבר אי מעלי פרנס מעלי דרא הא איכא צדקיה דהוה מעלי ודריה לא הוה מעלי והא יהויקים דלא הוה מעלי ודריה הוה מעלי דאמר [א]רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מאי דכתיב [3]בראשית ממלכות יהויקים [ב]מלך יהודה [ב] ביקש הקב"ה להחזיר את העולם לתוהו ובהו בשביל יהויקים כיון שנסתכל בדורו נתיישבה דעתו ביקש הקדוש ברוך הוא להחזיר את העולם לתוהו ובהו מפני דורו של צדקיהו כיון שנסתכל בצדקיהו נתיישבה דעתו אלא לענין תוקפא וניחותא קאמרינן:

הדרן עלך יש בערכין

השג יד בנודר והשנים בנידר והערכין בנערך והערך בזמן הערך השג יד בנודר כיצד עני שהעריך את העשיר נותן ערך עני ועשיר שהעריך את העני נותן ערך עשיר אבל בקרבנות אינו כן [א]הרי שאמר קרבנו של מצורע זה עלי היה מצורע עני מביא קרבן עני עשיר מביא קרבן עשיר רבי אומר אומר אני אף בערכין כן [ב]וכי מפני מה עני שהעריך את העשיר נותן ערך עני שאין העשיר חייב כלום אבל עשיר שאמר ערכי עלי ושמע עני ואמר מה שאמר זה עלי נותן ערך עשיר: **גמ'** [ג] השג יד במעריך הוא כדכתי' [4]אשר תשיג יד הנודר יעריכנו הכהן השנים בנידר בנערך הוא איידי דאמר השג יד בנודר אמר נמי השנים בנידר: השג יד בנודר כיצד עני שהעריך את העשיר נותן ערך עני: מ"ט דאמר קרא אשר תשיג יד הנודר בנודר תלה רחמנא אבל בקרבנות אינו כן הרי שאמר קרבנו של מצורע זה עלי היה מצורע עני מביא קרבן עני ואע"ג דמדירו עשיר [5]ואם דל הוא אמר רחמנא ולא דל הוא אמר רבי יצחק כשהיה מדירו עני ודלמא עליה דידיה חס רחמנא אמדירו לא דהכתיב הוא אמר רב אדא בר אהבה ואין ידו משגת לרבות את הנודר אבל מדירו עשיר הכי נמי דמייתי בעשירות א"כ מאי אבל בקרבנות אינו כן

פורענות מזדמנת לו. למי שעברו עליו ארבעים יום בלא יסורין: **מפני התוכחה.** שהיה מוכיח להם [ד] מעשיהם: **מאי דכתיב זה דור דורשיו.** דמקיש דור לדורשיו: **למעליותא.** לענין חסידות (א): מאי שנא דכתיב ביהויקים ולצדקיהו בראשית לפי שביקש הקב"ה להפוך מעשה בראשית בימיהם: **תוקפא.** כעס: **ניחותא.** נוח לרצות:

הדרן עלך יש בערכין

השג יד בנודר. תורת דין השג יד שהעני נידון בערכין לפי השג ידו כדכתיב (ג) ואם מך הוא מערכך בתר נודר אזלינן ולא בתר נידר כדמפרש לקמן: **והשנים בנידר.** כדמפרש לקמן [יח.] ילד שהעריך זקן נותן ערך זקן דלא אזלינן בתר שנים [י] דידיה דנודר דהא לא אמר ערכי עלי אלא ערך פלוני עלי וערך זקן מבן ששים ומעלה פחות מערך ילד: **והערכין בנערך.** קצב הערך דזכר ונקבה בתר נערך אזיל ולא בתר מעריך כדמפרש לקמן [שם] איש שהעריך אשה דאמר ערך פלונית עלי נותן ערך (ב) הנערך: **בזמן הערך.** כדמפרש לקמן [שם] שאם העריך עצמו [ו] פחות מבן עשרים דהוי ערך קטן וקודם נתינתו נעשה בן עשרים אינו נותן אלא כשעה שהעריך תחילה: **אומר אני אף בערכין כן.** אילו מתרמי בערכין דומיא דקרבנות הוי כקרבנות דהא דאמרת דערכין אינן כקרבנות משום דלא דמו אהדדי דמפני מה עני שהעריך עשיר נותן ערך עני לפי השג ידו משום דאין העשיר חייב כלום ולא דמי למצורע וזה שאמר על העשיר לא נתכוון אלא לפי מדת שנותיו של העשיר שפחותין או יתירין על שנותיו שלו הלכך נידון בהשג יד דהא לא פירש כלום אלא ערך מדת [ז] [שנותיו של] העשיר קיבל עליו ודין ערך נידון בהשג יד: **אבל עשיר שאמר ערכי עלי.** דהוי חייב ערך שלם דומיא דמצורע עשיר ושמע עני וכו' (ג): **גמ'** וקפריך **השג יד במעריך הוא.** ולא בנודר שהאומר דמי עלי אין נידון בהשג יד אלא הכל יתן כשיוכל דאמרינן בפרק האומר משקלי עלי (לקמן כ.) חומר בנדרים מבערכין שהנדרים אין נידונים בהשג יד: ומשני **כדכתיב על פי אשר תשיג וגו'.** כלומר האי דקרי למעריך הכא נודר [ח] דלישנא דקרא נקט: **השנים בנערך** (ד) **ולא בנידר.** דהאומר דמי פלוני עלי אין נידון לפי מדת שנים אלא כפי שאותו פלוני נמכר בשוק: **ואף על גב דמדירו עשיר.** בתמיה. מדירו היינו זה שאמר קרבן מצורע [ט] עלי: **דלמא עליה.** דמצורע חס רחמנא אדלות אבל אמדירו לא ואע"ג דהוי עני: **מאי אבל בקרבנות אינו כן.** הא בקרבנות נמי אזלת בתר נודר: ומשני

השג יד בנודר והשנים בנידר והערכין בנערך. תימה אמאי לא ערבינהו בהדי הדדי וליתני השנים והערכין בנערך ועוד תימ' אמאי לא תני [י] זכר נותן ערך נקבה ולא איצטריך לקמן לומר הערכין בנערך [יא] כו': **כיצד** עני שהעריך את העשיר כו'. [יב] (פי' רש"י) לעיל (דף ז:) פרק אין נערכין פחות כו': **השג** יד בנודר במעריך הוא. פי' במעריך דוקא לא בנודר כדקאמרי' לקמן בהאומר משקלי (דף כ.) חומר בנדרים מבערכין שהנדרים חלים על הבהמה ועוף ואין נידונין בהשג יד מה שאין כן בערכין [יג] (והוא למעוטי מצורע עשיר): **השג** יד בנודר כיצד עני שהעריך את העשיר נותן ערך עני. [יד] מפי הר"ר מנחם מיאונ"י כגון עשיר שאמר ערכי עלי ושמע עני [טו] ואמר זה עלי נותן ערך עני [טז] אבל בקרבנות אינו כן הרי שאמר קרבן של מצורע זה עלי כו' [יז] אהא פליג רבי ואומר [יח] עשיר שאמר ערכי עלי ושמע עני ואומר מה שאמר זה עלי נותן ערך עשיר כמו בקרבנות וכן משמע [יט] פי' דמתני': [כ] אבל מדירו עשיר מאי הכי נמי דמייתי בעשירות א"ה מאי אבל בקרבנות אינו כן. והלא בקרבנות כמו כן הדין שאם אמר עשיר קרבנות של מצורע עני זה עלי מביא קרבן עשיר וא"כ מאי חילוק יש בקרבנות לערכין ומשני אחדא פי' אמצורע עשיר ומדירו עני דאילו גבי מצורע אם אמר עני קרבן של מצורע עשיר זה עלי נותן ערך עשיר דלא אזלינן בתר הנודר ובערכין אזלינן בתר הנודר דאילו אמר עשיר ערכי עלי ושמע עני [ואמר] מה שאמר זה עלי נותן ערך עני דאזלינן בתר הנודר ומש"ה איצטריך הוא למעוטי גביה דלא אזלינן בתר נודר כמו בערכין ולרבי דאמר ערכין וקרבן שוין בדין זה אם כן לא איצטריך הוא למעוטי מצורע עשיר [כא] שמדירו עני דנותן ערך עשיר שהרי גבי ערכין כן הדין אלא איצטריך הוא למעוטי מצורע עני ומדירו עשיר דס"ד הואיל ורבי בתר חיובא דגברא אזיל ה"נ ניזיל בתר חיובא דגברא ונייתי קרבן עני קמ"ל דלא אבל לרבנן לא איצטריך הוא למעוטי מצורע עני ומדירו עשיר דהואיל דבערכין אזלינן בתר נודר פשיטא דבמצורע נמי אזלינן בתר נודר ולא איצטריך הוא להכי [כב] כדפי' וכן פירש רש"י וכי דייקינן בסוגיא דשמעתין כן הוא אבל צריך עיון לרבי דמדמה אמר העשיר ערכי עלי לקרבנות דמצורע עשיר דעני הנודר בעי לאיתויי קרבן עשיר והיינו דוקא כשאמר העני הרי עלי קרבנות מצורע זה לפוטרו ואם אמר כן בערכין מאי טעמא דרבנן כיון שאמר הרי מה שאמר זה עלי לפוטרו אם כן נדר בהדיא חמשים סלעים ואיך נפטר בערך עני [כג]: לפי

מסורת הש"ס

(א) [סנהדרין קג. ע"ש], (ב) [בן יאשיהו], (ג) [ויקרא כז],

* * *

מוסף רש"י

מאי דכתיב בראשית כו'. מ"ט כתיב בהני בראשית יותר מאחריני, ואי משום תחילת ממלכתו קאמר, ה"ל למכתב בשנה ראשונה למלכותו, אלא להכי שני קרא בדיבוריה וכתיב בראשית, ללמדך מעשה בראשית היה בימי יהויקים שביקש הקב"ה להחזיר את העולם לתהו ובהו כמו שהיה מבראשית (סנהדרין קג.). **כיון שנסתכל בדורו.** של יהויקים שהיו צדיקים, שעדיין לא גלו החרש והמסגר (שם). **דורו של צדקיהו.** היו רשעים, שכל הצדיקים הגלו כבר עם יהויכין (שם).

הדרן עלך יש בערכין

* * *

רבינו גרשום

פורענות מזדמנת לו. ואם יארע לו אחד מאלו בתוך מ' יום ניצול מאותו פורענות: **צדקות ה' אשר עשה [אתכם ואת אבותיכם].** מלמד שבצדקה עשה את אבותיכם ולא בדין: **זה דור דורשיו.** כלומר כדור כן דורשיו היינו מנהיגיו: **לענין תוקפא וניחותא.** כלומר שאם המנהיג קפדן כך כל הקהל וכן נמי אם הוא עניו אף כולן כן:

הדרן עלך יש בערכין:

השג יד בנודר. [השג יד דכתיב על פי אשר תשיג יד הנודר יעריכנו בתר השג יד דמעריך אזלינן דהיינו נודר כדמפרש בגמרא ולא בתר נערך כדמפרש כיצד עני שהעריך כו': **והשנים בנידר.** היינו כערך מה שכתוב {בתורה} אם מבן חדש (שנים) אם מבן עשרים בתר שנים דנערך אזלינן ולא בתר מעריך ומפרש כיצד כו' אכל חד וחד]: **אבל בקרבנות [אינו כן].** דלא אזלינן בתר השג יד דמדיר אלא [דנידר] כדמפרש הרי שאמר קרבנות של מצורע זה עלי שאביאם תחתיו: **היה מצורע עני [מביא קרבן עני] כו': רבי אומר אני אף [בערכין כן.** כמו] בקרבנות דאזלינן בתר נידר: **וכי מפני מה כו'.** כלומר [אם כן] מפני מה קתני רישא דמתני' עני שהעריך את העשיר נותן ערך עני דאזלינן בתר השג יד דנודר לפי **שאין העשיר הנערך חייב כלום אבל עשיר שאמר [ערכי עלי]** שחייב בערכו ושמע עני כו' אזלינן בתר השג יד דנידר דומיא דקרבנות: **גמ':** [וקא בעי אמאי תני תנא **השג** יד בנודר הא בנדרים לא אזלינן בתר השג יד אלא בערכין **במעריך** ומתרץ דהאי נודר דקתני היינו מעריך ואמאי תני נודר בתר לישנא דקרא {אזיל} **דכתיב על פי אשר תשיג יד הנודר יעריכנו** קא קרי למעריך נודר: **והשנים בנידר.** בנערך איבעי ליה למיתני: **איידי דאמר השג יד בנודר.** בתר קרא אמר נמי השנים בנידר]: **בנודר תלה רחמנא** השג יד דאי עני הוא נותן שקל ופטור אפילו אם יעשיר אח"כ ואם לא נתן שקל בעניותו אם יעשיר יתן ערך שלם: **אבל בקרבנות אינו כן.** אלא תליא השג יד בנידר: **ואע"ג דמדירו עשיר.** יביא קרבן עני כשהנידר עני: **ואמאי אם דל הוא.** המביא קרבן **אמר רחמנא** יביא קרבן עני והאי מדירו דחייב להביא קרבן עשיר הוא ואמאי מביא קרבן עני: **כשהיה מדירו [נמי] עני.** הלכך מביא קרבן עני: **[ואמאי] ודלמא עליה דידיה.** על מצורע עצמו כשהוא דל חס רחמנא עליה דלייתי בדלות אבל מדירו שאמר קרבנותיו עלי אף על גב דעני הוא לא חס רחמנא עליה אלא לייתי קרבן עשיר דהא כתיב הוא כלומר דהוא מצורע לייתי בדלות אבל לא מדירו: (**אמר רחמנא**) [**אמר רב אדא** הדר כתיב] **ואין ידו משגת.** דלא צריך למכתב דהא כתיב ואם דל הוא אלא ואין ידו משגת לרבות את המדיר כשהוא עני דמייתי נמי קרבן עני: **אבל מדירו עשיר** [מאי] **הכי נמי** [**דמייתי בעשירות**] אע"ג (דהמודר) [דמצורע] הוי עני אלמא דבתר מדיר אזלינן **מאי אבל בקרבנות אינו כן** כלומר דאזלינן בתר נידר הא קא חזינן מדוקיא דאזלינן [נמי] בתר מדיר כמו בערכין:

עין משפט נר מצוה

א א מיי' פי"ד מהלכות מעשה קרבנות הלכה ט ופ"ה מהל' מחוסרי כפרה הלכה יא:

ב ב מיי' פ"ג מהלכות ערכין הלכה ו:

* * *

תורה אור השלם

1. וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ וְאִשָּׁפְטָה אִתְּכֶם לִפְנֵי יְיָ אֵת כָּל צִדְקוֹת יְיָ אֲשֶׁר עָשָׂה אִתְּכֶם וְאֶת אֲבוֹתֵיכֶם: שמואל א יב ז
2. זֶה דּוֹר דֹּרְשָׁיו מְבַקְשֵׁי פָנֶיךָ יַעֲקֹב סֶלָה: תהלים כד ו
3. בְּרֵאשִׁית מַמְלְכוּת יְהוֹיָקִים בֶּן יֹאשִׁיָּהוּ מֶלֶךְ יְהוּדָה הָיָה הַדָּבָר הַזֶּה מֵאֵת יְיָ לֵאמֹר: ירמיה כו א
4. וְאִם מָךְ הוּא מֵעֶרְכֶּךָ וְהֶעֱמִידוֹ לִפְנֵי הַכֹּהֵן וְהֶעֱרִיךְ אֹתוֹ הַכֹּהֵן עַל פִּי אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יַד הַנֹּדֵר יַעֲרִיכֶנּוּ הַכֹּהֵן: ויקרא כז ח
5. וְאִם דַּל הוּא וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת וְלָקַח כֶּבֶשׂ אֶחָד אָשָׁם לִתְנוּפָה לְכַפֵּר עָלָיו וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת אֶחָד בָּלוּל בַּשֶּׁמֶן לְמִנְחָה וְלֹג שָׁמֶן: ויקרא יד כא

* * *

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה למעליותא וכו' חסידות הס"ד ואח"כ מ"ה בראשית מאי שנא דכתיב: (ב) ד"ה והערכין בנערך וכו' ערך אשה הס"ד ואח"כ מ"ה הערך בזמן: (ג) ד"ה אבל וכו' עני וכו' הס"ד ואח"כ מ"ה השג יד כו' וקפריך: (ד) ד"ה השנים בנידר בנערך הוא ולא בנידר:

* * *

שינויי נוסחאות

א] אומר אלמלי בא [בנ"א: אלמלא (כלפנינו)] (ש"מ), ב] יהודה בראשית ממלכת צדקיה מלך יהודה (ירמיה כח א) ביקש (ש"מ), ג] השג יד בנודר השג יד במעריך הוא כדכתיב כאשר תשיג (ש"מ), ד] להם לפי מעשיהם (ש"מ), ה] תיבת דידיה נמחק (ש"מ), ו] עצמו בהיותו פחות מבן עשרים (ש"מ), ז] מדת שנות העשיר (ש"מ), ח] נודר לישנא דקרא (ש"מ), ט] מצורע זה עלי (ש"מ וכ"ה ברש"ש), י] כ"א והערכין בנערך כיצד ילד שהעריך זקן או זכר שהעריך נקבה ולא אצטריך לומר והשנים בנערך וכו', יא] בנערך כיצד כו' (ש"מ), יב] נ"ל פירשתי, יג] מהרש"ק מ"ז [וכן הל"ק ומגיה שסיים בדיבור דלקמן], יד] עני. מפרש הר"ר מנחם (ש"מ), טו] ואמר מה שאמר זה עלי (ש"מ), טז] ערך עני הס"ד, ומה"ד אבל בקרבנות (ש"מ), יז] בדפו"ר ואהא, יח] ואומר דעשיר שאמר (ש"מ), יט] משמע ריהטא דשמעתא דאמרי' אבל כו' [תיבות פי' דמתני' נמחק] (ש"מ), כ] מתחיל דבור חדש (צ"ק), כא] בדפ"ר שהדירו, [ומדירו] (צ"ק), כב] גי' נ"ק אלא הוא למעוטי מצורע עשיר ומדירו עני כלפירשתי, כג] עני. מורי הרמ"ר (ש"מ),

* * *

שיטה מקובצת

תוס' ד"ה השג יד כו' בנערך. גליון. וי"ל משום דשנים בנידר אם ילד הוא אם זקן היה ראוי גם השג יד תהיה בנידר אם עני אם עשיר, לכן תננהו בחדא לישנא והיינו דקאמר בגמרא איידי דאמר השג יד בנודר אמר השנים בנידר. הרא"ש ז"ל: